

ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЛЬ ТА ЦІННІСТЬ ВІКОВИХ ДЕРЕВ УРБОСИСТЕМИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

О. Hnatiuk , Т. Kundelska CONSERVATION, ROLE, AND SIGNIFICANCE OF OLD-GROWTH TREES IN IVANO-FRANKIVSK'S URBAN ECOSYSTEM

У статті розглянуто значення та роль вікових дерев у формуванні урбосистеми Івано-Франківська, їхню екологічну, культурно-історичну та природоохоронну цінність. На основі інвентаризації та натурних обстежень висвітлено видовий склад, стан та просторове розміщення старовікових дерев, а також окреслено необхідність їхнього систематичного моніторингу й охорони як важливих елементів міського ландшафту.

Ключові слова: зелені насадження, старовікові дерева, пам'ятки природи.

Науковці неодноразово підкреслюють багатогранну цінність вікових дерев в урбосистемах сучасних міст: акцентують на їхній унікальності як природних пам'яток, що формують культурно-історичний ландшафт та зберігають генетичне різноманіття [2]; розкривають значення інвентаризації міських дерев та їхню роль у підтриманні екологічної рівноваги, включно з регуляцією мікроклімату, очищенням повітря та формуванням рекреаційних просторів [6]; наголошують, що охорона старовікових дерев є внеском у стабільність екосистем і гарантією збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь [5]; підкреслюють цінність унікальних дерев-пам'яток природи як об'єктів, що поєднують природну та культурну спадщину [4].

У міських умовах довговічність деревних насаджень істотно зменшується через техногенний та антропогенний вплив, а утримання аварійних дерев є недопустимим. Вікові дерева в урбосистемі трапляються рідко, проте мають значну історико-культурну та природоохоронну цінність [9]. Невелика кількість вікових дерев вже має статус ботанічної пам'ятки природи, але є необхідність розширення цього переліку.

Результати інвентаризації зелених насаджень, проведеної Українським науково-дослідним інститутом гірського лісівництва імені П. С. Пастернака,

свідчать, що дендрофлора міста налічує 113 видів і форм деревно-кущових рослин, серед яких найчисельнішими є липа широколиста, ясен звичайний, акація біла, каштан кінський та клен гостролистий серед листяних видів, а також туя західна, туя гігантська, ялина колюча й ялівець звичайний серед шпилькових видів [7].

Значна частина вікових дерев Івано-Франківська зосереджена в межах об'єктів природно-заповідного фонду, що охоплюють як території загальнодержавного, так і місцевого значення. Зокрема, у міському парку ім. Т. Г. Шевченка нараховується понад 6,2 тис. дерев, із яких близько 37% мають вік понад 100 років. До складу цих старовікових насаджень входять такі види як акація біла, бук лісовий, гінкго дволопатеве, граб звичайний, платан західний, дуб звичайний, каштан кінський, клен гостролистий, клен польовий, липа дрібнолиста, сосна Веймутова, сосна чорна, сосна звичайна, туя західна, тюльпанове дерево, ялина європейська та ясен звичайний [3]. Також, такі дерева представлені у дендрологічному парку “Дружба”, та у межах ботанічних та комплексних пам'яток природи, серед яких “Вовчинецькі гори” та окремі охоронювані екземпляри дерев (гінкго дволопатеве, дуб віковий на вул. Маланюка, дуб віковий на вул. Матейки, дуб звичайний на вул. Гнатюка). Окремо варто відзначити бук пурпуристовий, який станом на лютий 2025 року включений до переліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області [8], проте під час проведених нами натурних обстежень його не було виявлено.

У ході дослідження насаджень Івано-Франківська, що не входять до складу природно-заповідного фонду, було виявлено понад 25 дерев віком понад 100 років, розташованих переважно на вулицях міста та у скверах (рис. 1).

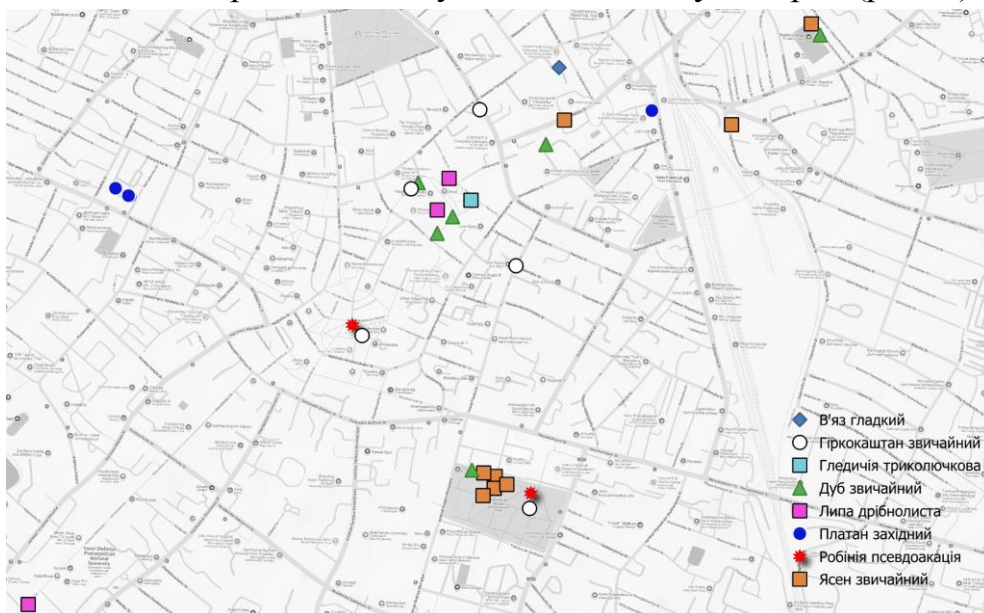

Рисунок 1 – Місце зростання вікових дерев у центральній частині міста

Пошук дерев здійснювали на основі інвентаризації зелених насаджень міста та повідомлень мешканців, їхній вік визначали візуально шляхом порівняння розмірів з відомими аналогами, В основу методичного підходу з визначенням стану дерев покладено методику Віткось-Гнаха [1], що враховує оцінки стану дерев на основі Стандарту інспекції та діагностики дерев.

Результати обстеження вікових дерев Івано-Франківська засвідчили, що їхні морфометричні показники характеризуються обхватом стовбура понад 3 м на висоті 1,3 м та висотою у межах 18-30 м. У міському середовищі виявлено поодинокі та групові екземпляри різних видів: в'яз гладкий (1 дерево на вул. Тарнавського, стан добрий, вік понад 120 років), гірकोкаштан звичайний (6 дерев на вул. Василіянок, Коновальця, Франка, території палацу Потоцьких, у сквері Міцкевича та меморіальному сквері, стан добрий та ослаблений, вік 110-130 років), гледичія триколючкова (1 дерево на вул. Валова, стан ослаблений, вік 120-150 років), дуб звичайний (8 дерев на вул. Коновальця, Вовчинецькій, території палацу Потоцьких, у меморіальному сквері та на стадіоні «Гірки», стан добрий, вік 130-280 років), липа дрібнолиста (3 дерева на вул. Валова, Шевченка та території палацу Потоцьких, стан ослаблений і сильно ослаблений, вік 110-120 років), платан західний (3 дерева на вул. Бельведерській та Привокзальній площі, стан дуже добрий і добрий, вік понад 120 років), робінія псевдоакація (2 дерева у сквері Міцкевича та меморіальному сквері, стан добрий, вік 100-120 років) та ясен звичайний (8 дерев на вул. Вовчинецькій, Деповській, у меморіальному сквері та на стадіоні «Гірки», стан дуже добрий і добрий, вік 100-150 років).

Кожне дерево має свій критичний вік, який у міських умовах істотно скорочується, тому під час утримання зелених насаджень необхідно враховувати, що аварійні екземпляри становлять небезпеку для навколишніх рослин, майна та людей (наприклад, липа дрібнолиста на території палацу Потоцьких). У контексті Івано-Франківська, де поєднуються інтенсивні урбанізаційні процеси та багата природна спадщина, старовікові дерева слід розглядати як важливі елементи міського ландшафту, що забезпечують стабільність екосистем, підтримання біорізноманіття та формування культурно-історичної ідентичності, водночас потребуючи регулярного обстеження й оперативного реагування у випадку виявлення ознак аварійності.

Список використаних джерел

1. Віткось-Гнах К. Інспекція дерев. Посібник для інспекторів стану дерев – базовий рівень / К. Віткось-Гнах, М. Кринічкій, Беата Пахновська, Пйотр Тишко-Хмеловец, Зося Гагось – Чернівці: Друк Арт, 2023. – 224 с.

2. Гриник, П. І., Стеценко, М. П., Шнайдер, С. Л., Листопад, О. Г., Борейко, В. Є. Стародавні дерева України. Київ: ПРООН Україна, 2010. 184 с.
3. Кавчук, І. М., & Різничук, Н. І. Зелені насадження паркових екосистем Івано-Франківська. Екологічні науки, 2022 – (4), 43.
4. Кушнір, А., Вакулик, І. Цінність унікальних вікових дерев-пам'яток природи. Biological Resources & Nature Management, 2018, № 10.
5. Лозінська, Т. П. Збереження вікових дерев – це внесок у стабільність екосистем та збереження біорізноманіття для майбутніх поколінь. 2025.
6. Макаревич, А. М., Ковбаса, Я. В., Білоус, А. М. Інвентаризація та екосистемні послуги дерев у міському середовищі: монографія / За заг. ред. А. М. Білоус. Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2024. 172 с.
7. Миленька М.М., Кімакович В.Є., Парпан В.І., Бурмей В.В. Еколого-стабілізуюча роль рослинності в урбоекосистемі Івано-Франківська. Основні проблеми і тенденції розвитку природоохоронних територій в Українських Карпатах. 2021. – С. 94-100
8. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/47c0618c-56df-43c3-92e2-68c6c009450d> (дата звернення: 28.11.2025).
9. Роговський С. В., Рижов О. М. Вікові дерева в зелених насадженнях Білої Церкви та їх роль у формуванні сучасного образу міста // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Т. 24, № 5. – С. 46–51.